

20. yüzyıl sona ererken Cambridge Uluslararası Biyografi Merkezi (Cambridge International Biographical Center) Halil İncılık'ı, dünyada sosyal bilimler alanında sayılı 2000 bilim adamı arasında göstermiştir. İncılık; Türk, Amerikan, İngiliz, Sırp ve Arnavutluk akademilerine üye seçilmiştir.

Tanınmış Amerikalı sosyal bilimci Immanuel Wallerstein, İncılık hakkında şu satırları yazmıştır (Arka Kapak Yazısı, Makaleler, Ankara: Doğu-Batı, 2005) "Bugün dünya üniversitelerinde Halil İncılık okunuyor ve okutuluyor. Onu dar anlamda bir "tarihçi" olarak düşünmek elbette yetersiz kalır. Bizzat tarih disiplinine şekil vermiş, kendi metodolojisini ve bilgi birikimini tarihçilik mesleğine kazandırmış bir kişi olarak İncılık, bilim çevrelerinin üzerinde uzlaştığı seçkin bir isimdir. İncılık ekolüne mensup yüzlerce öğrenci, sadece birincil kaynakları kullanma, belge ve arşivleri inceleme yönünden değil modern anlamda tarihe sosyo-ekonomik ve kültürel birçok cepheden bakabilme becerisini ondan öğrenmiştir. Yeni kuşak tarihçiler, Akdeniz, Osmanlı ve Balkan tarihi üzerindeki birçok yanlışın tashih edilmesini ona borçludur. Kitapları, sayısız makale ve ansiklopedi maddeleri, sosyal bilimciler için göz kamaştırıcı bir hazine mahiyetindedir. Halil İncılık, bu sahanın en seçkin uygulayıcılarından biri. Dünya bilimine katkıları su götürmez. Çabalarının hedefi haline gelmiş konu üzerinde bize sadece tefekkür etmek düşer."

I) HALİL İNALCIK'IN AKADEMİK KARIYERİNİN KİLOMETRE TAŞLARI

DTCF YILLARI (1940-1972)

Prof. Halil İncılık, 7 Eylül 1916'da İstanbul'da doğdu. Babası Kırım göçmenlerinden Seyit Osman Nuri Bey, annesi Ayşe Bahriye Hanım'dır. İlk tahsilini 1923-1930 arasında Ankara Gazi Mektebi'nde yapan İncılık, orta öğretime bir yıl Sivas Muallim Mektebi'nde devam etti. Orta tahsilini 1931'de Ankara'da Gazi Muallim Mektebi'nde tamamladı. Lise eğitimini o dönemin en iyi okullarından biri olan Balıkesir Necati Bey Muallim Mektebi'nde 15 Eylül 1935'te tamamladı. Yüksek tahsiline 1935'te Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi'nde (AÜDTCF) başladı. Yeni Çağ Tarihi Kürsüsü'nde M. Göker, B. S. Baykal ve F. Köprülü'nün derslerini takip etti. 1940'ta mezun olan İncılık, Timur üzerinde hazırladığı bir seminerle Fuad Köprülü'nün dikkatini çekti, onun takdir ve tavsiyesiyle 30 Nisan 1940'da AÜDTCF Yeni Çağ Kürsüsü'ne ilmî yardımcı tayin edildi. 1942'de Türkiye'de sosyo-ekonomik tarih yazıcılığının ilk örneklerinden biri olan Tanzimat ve Bulgar Meselesi adlı teziyle doktor oldu (Ankara: TTK, 1943). 28 Nisan 1942'de AÜDTCF Yeni Çağ Kürsüsü'ne asistan olarak atanan İncılık, 15 Aralık 1943'te Viyana'dan 'Büyük Ricat'e Osmanlı İmparatorluğu ve Kırım Hanlığı unvanlı teziyle doçentliğe atandı. 1945'te AÜDTCF Arap Dili ve Edebiyatı Bölümü'nden Şevkiye Işıl hanımla evlendi. Araştırma sahasını doktora tezinden itibaren Osmanlı İmparatorluğu'nun sosyal ve ekonomik meselelerine yoğunlaştıran İncılık, İstanbul'da Osmanlı arşivlerinde ve Bursa şer'iyye sicilleri üzerinde araştırmalar yaptı. 1947'de Türk Tarih Kurumu (TTK) üyeliğine seçildi.

*Bu makale ilk kez şurada yayımlanmıştır: Halil İncılık Armağanı I, (Haz.: T. Takış-S. Aksoy), Ankara: Doğu Batı Yayınları, 2009, s. 11-39.

**Hacettepe Üniversitesi, Tarih Bölümü.

AÜDTCF tarafından bilgi, görgü ve çalışma alanındaki ihtisasını artırmak üzere 1949'da gönderildiği İngiltere, British Museum'da Türkçe yazmalar üzerinde çalıştı ve Calendar of State Papers serisinde Osmanlı tarihine ait kayıtları topladı. Londra Üniversitesi, School of Oriental and African Studies'de (SOAS) Prof. Paul Wittek'in seminerlerine katıldı. Bu seminerlere katılan B. Lewis, V. Ménage, V. Parry, E. Zachariadou gibi tarihçilerle tanıştı. Dünyanın en önemli arşivlerinden İngiltere, Public Record Office'te Osmanlı İmparatorluğu ile ilgili kaynak taraması yaptı. 1950'de Paris'te toplanan Milletlerarası Tarih İlimler Kongresi'ne katıldı. Annales okulunun (École des Annales) kurucularından Fernand Braudel ile tanıştı. Onun 1949'da yayınlanan La Méditerranée et le monde méditerranéen à l'époque de Philippe II (II. Felipe Döneminde Akdeniz ve Akdeniz Dünyası) adlı çığır açan eseri İncalcık üzerinde derin etki yaptı ve Türkiye'de bu eseri tanıtan bir yazı yazdı (1950). İngiltere'den 1 Şubat 1951'de Türkiye'ye döndü. 1951'in yaz aylarında Bursa Şer'iyye Sicilleri üzerinde çalışmaya başlayarak bu sicillerin önemi belirten bir makale yazdı ("15. Asır Türkiye İktisadî ve İçtimaî Tarihi Kaynakları", İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası, 15 (1953-54), 51-67). Osmanlı hukuku ve sosyal hayatı açısından son derece kıymetli bilgiler içeren 280 defterlik bu koleksiyonunun tasnif edilip ciltlenmesi için girişimde bulundu. Bu girişim neticesinde Topkapı Sarayı'ndaki atölyede ciltlenip temizlenerek tekrar Bursa'ya gönderilen siciller bugün Bursa Arkeoloji Müzesi'nde araştırmacıların istifadesine açılmıştır.

İncalcık, 2 Haziran 1952'de Viyana Bozgun Yıllarında Osmanlı-Kırım Hanlığı İşbirliği teziyle profesörlük pâyesi aldı. 1953-54 ders yılında Columbia Üniversitesi School of International Affairs'a ziyaretçi profesör olarak davet edildi. Prof. Tibor Halasi-Kun ile birlikte Amerika'da Osmanlı-Türk araştırmalarının gelişmesinde rol oynamış bulunuyor. 1956-57'de Rockefeller Vakfı'nın bursuyla Harvard Üniversitesi'nde "research fellow" olarak bulundu. Amerikan tarihi derslerini izledi. Harvard Üniversitesi'nde ayrıca Prof. H. A. R. Gibb'in İslam tarihi derslerini izledi. Harvard profesörlerinden W. Langer'in teklifi üzerine An Encyclopaedia of World History'nin Osmanlı kısmını gözden geçirmeyi üstlendi (bkz. eserin 4. baskısı). 1957'de Türkiye'ye döndü. Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi'nde (AÜSBF) Osmanlı, Avrupa ve Amerika tarihi okuttuğu gibi "İdari Teşkilât Tarihi" ve "Devrim Tarihi" derslerini de üstlendi.

Bu yıllarda İncalcık, yurt içinde ve Batı memleketlerinde birçok kongreye bildiri vererek katıldı.

1958'de Münih'te düzenlenen XI. Uluslararası Bizantinistler Kongresi'nde "The Problem of the Relationship between Byzantine and Ottoman Taxation" başlıklı bildirisini okudu. 1960'ta ders vermek üzere İsrail İbrani Üniversitesi'ne davet edildi. Yaz aylarında Millî Birlik Komitesi'nin isteği üzerine Güneydoğu bölgesine üniversiteden bir heyetle inceleme gezisi düzenledi. Toprak meseleleri hakkındaki araştırmaları dolayısıyla çağrıldığı toplantıda bölgenin meselelerinin tespiti için bir Güneydoğu Enstitüsü kurulmasını teklif etti. Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü'nün (TKAE) kuruluş döneminde faaliyetlerde bulundu.

Nisan 1961'de bir heyetle Kıbrıs tarihi hakkında araştırma yapmak maksadıyla Kıbrıs'a giden İncalcık, Kıbrıs Vakıflar İdaresi'nde Kıbrıs kadılıklarına ait 56 sicil defterini tespit etti ve bunlar üzerinde çalıştı. 1961-1962'de yedi ay kadar Beyrut'ta bulundu, Arapçasını ilerletti. Yurt dönüşü Hollanda'ya davet edildi, Amsterdam Üniversitesi Doğu Tetkikleri Enstitüsü'nde "Turkey and Europe" başlıklı bir konferans verdi. 1962 sonbaharında New York'ta The Social Science Research Council'in düzenlediği Conference on the Political Modernization of Japan and Turkey'de bir bildiri sundu.

1966'da **Uluslararası Güneydoğu Avrupa Araştırmaları Kurumu'na** (Association Internationale des Etudes du Sud-Est Européen-AIESEE) üye seçildi. **İncalcık, burada Türk tarih ve kültürünün tanıtılması yolunda büyük gayret sarf etti. 1971-74 yılları arasında bu kurumun başkanlığını yaptı. 1967'de Münih'te Uluslararası Müsteşirler Kongresi'ne iştirak etti. Aynı yıl Princeton ve Pennsylvania üniversitelerinde misafir profesör olarak dersler verdi. 1968'de Londra ve Paris'te üç ay Bibliothèque Nationale ve arşivlerde araştırmalar yaptı. G. Veinstein ve M. Berendi ile birlikte II. Bayezid devrine ait bir Mukataa Defteri üzerinde çalışmalar yaptı. 1969'da AIESEE'nin Sofya toplantısında kendisinden istenen Osmanlı Devrinde Balkanlar raporunu takdim etti. Yine 1969'da Türkolog Tibor Halasi-Kun ile birlikte Osmanlı araştırmaları için büyük önem taşıyan Archivum Ottomanicum dergisini çıkarmaya başladı. 1971'de İngiltere Royal Historical Society tarafından "corresponding member" seçildi. Aynı yıl Harvard Üniversitesi Ortadoğu Araştırmaları Merkezi'nin (Center for Middle Eastern Studies) davetlisi olarak iki konferans verdi. 1972'de otuz yıl çalıştığı AÜDTCF'den emekli oldu.**

AMERİKA (1972-1992)

1950'lerden beri yayınları ve öğretim faaliyetleriyle adı dünya tarih çevreleri tarafından yakından izlenen İnalçık, 1972'de Chicago Üniversitesi tarafından imtiyazlı profesör önerisiyle bir davet aldı. Daveti kabul eden İnalçık, Tarih Bölümü'nde profesör olarak çalışmaya başladı. 1973'te İngiltere'de The Ottoman Empire: the Classical Age, 1300–1600 (London: Weidenfeld and Nicolson) adlı eserini yayınladı. Bu sentez eseri, yedi Balkan diline ve Arapçaya tercüme edilmiştir. Bugün seçkin dünya üniversitelerinde okutulan temel eserler arasındadır. Aynı yıl Cumhuriyet'in kuruluşunun 50. yıldönümü münasebetiyle Chicago Üniversitesi'nde Prof. Fahir İz ile birlikte Continuity and Change in Turkish Society and History ve AIESEE'nin desteği ile İstanbul'da, İstanbul: Crossroads of Civilisations and Cultures konferanslarını düzenledi.

1974'te AIESEE'nin Macaristan'da tertip edilen üçüncü kongresinde “The Mediterranean and the Balkans” başlıklı bildirisini okudu. Amerikan Tarih Derneği'nin (American Historical Association) yıllık toplantısında “Braudel's Thesis, Turkish Perspective” başlıklı bildirisini sundu. 1974'te The Royal Historical Society'ye muhabir üye seçildi. 1976'da Dumbarton Oaks'ta (Washington) düzenlenen Urban Societies in the Mediterranean World sempozyumuna “Galata (Pera) after 1453” başlıklı bildiri ile katıldı. Türkiye ile bağıni hiçbir zaman koparmayan İnalçık, 1977'de International Association for Social and Economic History of Turkey'i kurdu. Bu uluslararası ilim cemiyeti ilk kongresini 11–13 Temmuz 1977'de Hacettepe Üniversitesi'nde toplamıştır. Bu cemiyet sonuncusu 2005'te Venedik'te olmak üzere Avrupa'nın muhtelif şehirlerinde on uluslararası kongre düzenlemiştir.

İnalçık, 1978'de Royal Asiatic Society tarafından şeref üyesi seçildi. Aynı yıl Prof. G. Veinstein'in daveti üzerine Paris'e giderek F. Braudel için tesis edilen Maison de L'Homme'da Osmanlı toprak meseleleri üzerine iki konferans verdi. 12–14 Haziran 1978'de Princeton Üniversitesi'nde düzenlenen Osmanlı İmparatorluğu'nda Millet Sistemi üzerindeki kongrede “Ottoman Archival Materials on the Millets” bildirisini sundu. 17–21 Haziran tarihleri arasında Babolasa'da (İran) katıldığı 19. Yüzyılda İran ve Osmanlı İmparatorluğu'nda Toplum ve Ekonomi konferansında “Aga and Reaya in the Social and Political Transformation of the Ottoman Empire” başlıklı konuşmayı yaptı. 1980'de New York'ta Amerikan Tarih Derneği'nin yıllık toplantısında “The Emergence of Large Farms” üzerine bir konferans verdi. Salt Lake City Üniversitesi'ne (Utah) bir konferans vermek üzere davet edildi. Aynı yıl Nejat Göyünç ve Heath Lowry ile birlikte Osmanlı Araştırmaları Dergisi'ni (Journal of Ottoman Studies) çıkarmaya başladı.

1983 Haziran'ında Paris'te L'école des hautes études en sciences sociales'da “Geleneksel Tarım ve Timar Sistemi” üzerine bir konuşma yaptı. Aynı yıl Cambridge Üniversitesi profesörlerinden Peter Burke ile beraber UNESCO'nun The History of Scientific and Cultural Development of Mankind serisinin 5. cildinin (History of Humanity-Scientific and Cultural Development: From the Sixteenth to the Eighteenth Century, London: Kegan Paul) editörlüğünü üstlendi. Amerikan Bilim ve Sanat Akademisi (American Academy of Arts and Sciences) üyeliğine ve Türk Araştırmaları Enstitüsü'nün (Institute of Turkish Studies-Washington) yönetim kurulu üyeliğine seçildi. Mayıs 1985'te Türk-Arap İlişkileri Vakfı'nın desteğiyle İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi'nde düzenlenen Osmanlı Arşivleri ve Osmanlı Araştırmaları sempozyumunda “Osmanlı Arşivlerinin Türk ve Dünya Tarihi Bakımından Önemi”ni içeren açılış konuşmasını yaptı.

Halil İnalçık 1986'da yaklaşık 15 yıldan beri çalışmakta olduğu Chicago Üniversitesi'nden emekli oldu. Aynı yıl Boğaziçi Üniversitesi Prof. İnalçık'a fahri doktora verdi (İnalçık'ın çeşitli üniversitelerden aldığı doctor honoris causa unvanı ve ödüller için aşağıdaki listeye bakınız). 1989'da eşi Şevkiye Hanım'ı kaybetti. 1990–92 arasında Harvard ve Princeton üniversitelerinde misafir profesör olarak dersler veren İnalçık, 1991'de Türk tarih ve kültürüne yaptığı katkılardan dolayı Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı tarafından Yüksek Hizmet Madalya ve Diploması'na layık görüldü.

YENİDEN TÜRKİYE (1992-2016)

Halil İnalçık, 1992'de Bilkent Üniversitesi Mütevelli Heyeti Başkanı ve Rektör Prof. Ali Doğramacı tarafından lisansüstü tarih okutacak Tarih Bölümü'nü kurmak üzere davet edildi. Aynı yıl Atatürk Kültür Dil ve Tarih Yüksek Kurumu'na üye, Türkiye Bilimler Akademisi'ne (TÜBA) şeref üyesi seçildi. Harvard Üniversitesi'nde

bir sömestr ziyaretçi profesör olarak Osmanlı tarihi dersleri verdi.

1994'te An Economic and Social History of the Ottoman Empire'yi yayımlandı. 1996'da iki cilt halinde basılan eserin ilk cildi (1300–1600) Prof. İncalcık tarafından yazılmıştır (1600-1900 dönemi ve para tarihi için S. Faroqhi, B. McGowan, D. Quataert ve Ş. Pamuk işbirliği). Türkçeye çevrilen bu eser (Osmanlı İmparatorluğunun Ekonomik ve Sosyal Tarihi 1300–1600, çev. H. Berktaş, Cilt:1, İstanbul: Eren, 2001) Osmanlı sosyal ve ekonomik tarihinin temel referans kitabı olarak dünya üniversitelerinde okutulmaktadır. Yunanca ve Arapçaya tercüme edilmiştir.

Uluslararası bir şöhret yapan İncalcık'ın biyografisi Encyclopaedia of Historians and Historical Writing'de ve Thomas Naff'ın çıkardığı Paths to the Middle East (Albany: State University of New York, 1993) adlı eserlerde yer aldı.

İncalcık, 1998'de 9. Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel'in elinden İstanbul Üniversitesi Türkiyat Enstitüsü Ödülü'nü aldı. Kültür Bakanlığı'nın Osmanlı uygarlığı üzerinde bir eser hazırlamak üzere tertip ettiği komisyonun (Kültür Bakanlığı 700. Yıldönümü Yayın Komisyonu) başına getirildi. İncalcık'ın editörlüğünü yaptığı eser, (Türkçe ve İngilizce ikişer cilt şeklinde hazırlanan-bakınız aşağıda kitap listesi) Dünya Kitap Fuarı'nda birincilik ödülü almıştır. Vakıflar Genel Müdürlüğü Araştırma Kurulu ve Kültür Bakanlığı Osmanlı Bilim ve Kültür Mirası'nın 700. Yılı Anma Komitesi üyeliklerine seçildi. Prof. S. Faroqhi ile birlikte E. J. Brill'in (Leiden) The Ottoman Empire and Its Heritage serisinin editörlüğünü üstlendi. 2005 yılına kadar bu seriden yayınlanana 38 cilt Osmanlı tarihini Batı dünyasına tanıtan belli başlı eserler arasında yer almıştır.

İncalcık, 1999'da Balıkesir Üniversitesi'nden, Türk Kültürüne Hizmet Vakfı'ndan şükran plaketleri aldı. Aynı üniversitede bir "Halil İncalcık Salonu" açıldı. 2000'de İstanbul'un sosyal ve ekonomik tarihi için büyük önemi haiz Halil İncalcık Araştırma Projesi'ni hayata geçirdi. Sabancı Üniversitesi ve Packard Humanities Institute (PHI) desteği ile sürdürülen bu projenin "Şer'iyye Sicilleri'ne Göre İstanbul Tarihi" kapsamında ilk kitabı (İstanbul Mahkemesi 121 Numaralı Şer'iyye Sicili) 2006'da yayımlandı.

2001'de Sofya Üniversitesi Prof. İncalcık'a fahri doktora verdi. 2002'de İslam Konferansı Teşkilatı tarafından Teşekkür Plaketi verildi. Kültür Bakanlığı 2002 Kültür ve Sanat Büyük Ödülü'nü kazandı. Macaristan Cumhurbaşkanı Ferenc Madl'in elinden Macaristan Liyakat Nişanı'nı aldı. 2003'te Türkiye Yazarlar Birliği ve Ankara Üniversitesi Prof. İncalcık'a şükran plaketleri verdiler. Öte taraftan 2003'te Milli Savunma Bakanlığı Ödülü'nü, 2004'te de Bursa Büyükşehir Belediyesi Kültür Sanat ve Turizm Vakfı tarafından Bursa Ulusal Kültür Yaşamına Katkı Ödülü'nü aldı.

Prof. Halil İncalcık, 1992'de Türkiye'ye döndükten sonra aralıksız bir şekilde bir yandan ilmi eserler vermeye, bir yandan da öğrenciler yetiştirmeye devam etti. İleri yaşına rağmen özellikle 2000'li yıllarda Has-Bağçede 'Ays u Tarab - Nedimler Şairler Mutribler, The Survey of Istanbul 1455, Türkiye Tekstil Tarihi Üzerine Araştırmalar ve Atatürk ve Demokratik Türkiye gibi eserlerle Osmanlı ve modern Türkiye tarihine yeni katkılar sundu. Bunun yanında bu dönemde muazzam birikimine dayalı olarak sentez eserler de vücuda getirdi. Bilhassa Devlet-i 'Aliyye Osmanlı İmparatorluğu Üzerine Araştırmalar serisi, ile Osmanlılar, Fütühat, İmparatorluk, Avrupa ile İlişkiler, Türklük Müslümanlık ve Osmanlı Mirası ve Kuruluş Sürecinde Osmanlı Devlet Kanun Diplomasi eserleri bu cümleden olarak zikredilmelidir.

Osmanlı tarihçiliğinin dünyadaki en büyük isimi olan Prof. Halil İncalcık 25 Temmuz 2016 Ankara'da vefat etti. Bakanlar Kurulu kararıyla 28 Temmuz 2016'da İstanbul Fatih Camii haziresine defnedildi.¹

II) ESERLERİ HAKKINDA METODOLOJİSİ

Hiç şüphesiz bu kısa yazıda, 25'den fazla kitabın ve 300'ü aşkın makalenin müellifi olan Halil İncalcık'ın tarih metodolojisini bütün yönleriyle değerlendirme imkânı yoktur. Burada sadece onun tarih metodolojisi hakkında genel bir çerçeve sunulmaya çalışılacaktır. İncalcık'ın eserlerine bakıldığında onun Osmanlı siyasi tarihine ilişkin çok kapsamlı araştırmalar yapmış olsa da esas ilgisini sosyal ve ekonomik problemler üzerinde yoğunlaştırdığı görülür. İncalcık'ın Osmanlı tarihinin sosyal ve ekonomik problemlerini çözmeyi esas alan tarih metodolojisi üzerinde Fuad Köprülü ve Ömer Lütfi Barkan gibi bazı önemli Türk tarihçiler ile 1950'lerde tanıştığı F. Braudel ve Annales okulunun önemli etkisi söz konusudur. İncalcık, Fuad Köprülü ve Barkan'ın

¹Talebesi olma bahtiyarlığına eriştiğim Muhterem Halil İncalcık Hocamıza Allah'tan rahmet dilerim. Ruhu şad, mekanı cennet olsun. (S.A.)

kendi üzerindeki etkilerini şu sözlerle ifade eder: “Köprülü ve Barkan yazıları bize ilham kaynağı olmakta idi. Tarihçi şahsiyetim üzerinde, hiç şüphesiz bu iki yazarın belirgin bir etkisi vardır.”

Her şeyden önce bütün araştırmalarında arşiv materyaline ve belgelere dayanan İncalcık'ta teori, yaklaşım ve analiz bakımından F. Braudel ve Annales okulunun etkisi, 1950'lerde Paris'te başladı. İncalcık'a göre Braudel, “doğu Akdeniz'e hâkim olan Osmanlı İmparatorluğu'nun sosyal, ekonomik ve demografik niteliklerinin Batı'dakilerle paralellik arz ettiğini, bu iki dünyanın karşılıklı yakın temas ve etkileşim içinde bulunduğunu ve birbirinden ayrı incelenemeyeceğini göstermiş, Osmanlı İmparatorluğu'nu Avrupa dışında ve Avrupa'ya düşman âdeta anormal bir gelişim gibi tasvir edilmesi geleneğini bırakarak, gerçek bir tarihçi görüşü ile iki ayrı kültüre bağlı bu iki dünyanın gerçekte birbirini tamamladığını ortaya koymuştur. Bütüncül tarihi (total history) Akdeniz toplumlarına ve bu arada Osmanlı toplumuna uygulamaya çalışan fakat Osmanlı İmparatorluğu'nu “aşılması zor belirsizliklerle dolu bir alan” (a zone of formidable uncertainty) olarak değerlendiren Braudel, sorduğu sorulara cevap veren pek az araştırma bulabilmiş, yazılanlar da onu çoğu kez yanlış hükümlere götürmüştür. Bununla beraber bu büyük tarihçi, parlak üslubu ile Osmanlı tarihinin temel meseleleri üzerinde açık ve anlamlı sorular sormuş bu soruların her biri Osmanlı tarihçileri için bir araştırma yolu açmıştır.”

İncalcık, metodolojik açıdan Annales okulunun “bütüncül tarih” ve “uzun dönem” (longue durée) kavramlarını benimsemesine rağmen bunların Osmanlı tarihine sağlıklı bir şekilde uygulanmasının ancak ampirik verilere dayalı açıklamalarla gerçekleşebileceğini savundu. Bu bağlamda çeşitli açıklama modelleri temelinde yapılan genellemelerden kaçındı ve genel nitelikteki açıklamalar karşısında da temkinli bir tutum izledi. İncalcık, genellemelerin Osmanlı tarihi araştırmaları açısından doğurduğu sakıncaları şu sözlerle ifade eder: “Marksist veya Weberian sosyolojilerin formüle ettikleri modelleri Osmanlı tarihine tatbik etme çabaları, bu tarih araştırmalarına muhakkak ki yeni ilginç istikametler ve konular getirmiştir. Fakat öbür taraftan yapılan genellemeler bizi yanlış istikametlere de götürmektedir. Osmanlı tarihine ait sosyal ve ekonomik konular üzerinde şimdiye kadar esaslı araştırma yapılmadığı için bu genellemelerin çoğu, tarihî temelden yoksun hayalî teoriler olarak kalmaktadır. Öbür taraftan sosyolojik kavramlar ve genellemeler bize tarihî problemleri belli formüllerle çözdüğümüz hissini vermektedir... Orijinal kaynakları incelemek için gerekli vasıta ve bilgilere hakkı ile sahip olmadan, Osmanlı tarihinin büyük problemlerini bir takım sosyolojik genellemelerle halledilmiş saymak, son dönemde bir moda haline gelmiştir. Bizim disiplinimiz, zamansız ve mekânsız genellemeler yapmak değil, zaman ve mekân içinde olayları incelemektir.”

İncalcık, tarih metodolojisi, tarih yazıcılığı, kaynakları değerlendirme yöntemleri, Annales okulu, bu okulun Osmanlı tarih araştırmalarına yaptığı etki ve katkıları şu yazılarında ele aldı: “The Rise of Ottoman Historiography”, *Historians of the Middle East*, ed. P. Holt-B. Lewis, London, 1962, s. 152-167²; “Impact of the Annales School on Ottoman Studies and New Findings”, *Review, Journal of the Fernand Braudel Center*, I (1978), s. 69-96; “On the Social Structure of Ottoman Empire: Paradigms and Research”, *From Empire to Republic*, İstanbul: Isis Press, 1995, s. 17-60; “Türkiye’de Modern Tarihçiliğin Kurucuları”, XIII. Türk Tarih Kongresi, 4-8 Ekim 1999, Kongreye Sunulan Bildiriler, I, s. 85-166; “Hermenötik, Oryantalizm, Türkoloji”, *Doğu Batı*, 20 (2002), s. 13-39.

²“Osmanlı Tarihçiliğinin Doğuşu”, (çev. F. Unan), *Söğüt'ten İstanbul'a*, ed. O. Özel-M. Öz, s. 93-117, Ankara: İmge Kitapevi, 2000.

ESERLERİ

Halil İnalçık'ın eserlerine bir bütün olarak bakıldığında onun Osmanlı tarihinin hemen hemen bütün dönemleri üzerine araştırmalar yaptığı ve bu araştırmalarında muazzam bir konu çeşitliliği olduğu görülür. İnalçık'ın eserleri temelde I) Siyasî Tarih II) Sosyal ve Ekonomik Tarih (kurumlar tarihi, devlet yapısı ve felsefesi, hukuk, ticaret, toplumsal tabakalar, üretim, vergi, bürokrasi, demografik yapı, şehir tarihi v.b.) ve III) Sentez Eserleri (ki bu son grup da esas itibarıyla Osmanlı sosyal ve ekonomik tarihini aydınlatmaya dönük çalışmaları kapsar) şeklinde gruplandırılabilir.

Siyasî Tarih ile İlgili Eserleri

İnalçık'ın Osmanlı siyasî tarihi ile ilgili araştırmalarının önemli bir bölümü kuruluş devri ve 15. yüzyılın temel problemleri hakkında olmakla birlikte Kırım tarihi ve Osmanlı-Avrupa ilişkileri üzerine de önemli araştırmalar yaptığı görülür. İnalçık bu araştırmalarıyla, söz konusu dönemlerin siyasî tarihine hem kronoloji ve mekân tespiti hem de hadiselerin altında yatan dinamiklerin anlaşılması bakımından önemli açılımlar getirdi.

İnalçık, kuruluş devri araştırmalarında Osmanlı Devleti'nin kökenine dair iki temel yaklaşımın (rivâyetlerin hiç bir tarihî esası olmayan masallardan ibaret olduğu ve onları bir tarafa bırakmak gerektiği-black holecular-, ikincisi bu rivâyetleri gerçek tarihî kaynaklar gibi tenkitsiz tekrarlayan görüş-İsmail Hakkı Uzunçarşılı-) dışında farklı bir yol izledi. O, kuruluş devrine ve özellikle Osman Gazi'ye ait rivayetlerin 14. yüzyıl Osmanlı epik tarihçiliğinin aktardığı gerçek kronik malzeme ile Osmanlı tarihinin sonraki devirlerinde yazan tarihçilerce hanedanın meşrûiyeti ve idealleştirilmesi gayesiyle yapılan ilâveler olmak üzere iki unsurdan meydana geldiğini gösterdi. Beylik devrinin epik tarihçiliğinin verdiği malzemeyi, arşiv vesikalarında ortaya çıkan (özellikle Osman dönemine kadar giden vakfiyeler) kayıtların ışığı altında tenkid edip değerlendirdi, bununla da yetinmeyerek bu malzemenin doğruluğunu ya da yanlışlığını topografik araştırmalarla kontrol etti. İnalçık'ın bu istikamette yaptığı yerel seyahat ve araştırmalar, eski Osmanlı rivayetlerini "masaldır" diye bir çırpıda bir tarafa atmak yerine dikkatli bir tenkid altında incelenmesi durumunda çok önemli tarihî gerçeklere ulaşılabileceğini gösterdi (bkz: TDV İA'ne yazdığı "Osman", "Orhan" ve "I Murad" maddeleri)

Bunun yanında 15. yüzyıl sonlarında yapılmış olan kompilasyonlarda (Aşık Paşa-zade, Neşrî ve İdris-i Bitlisî tarihlerinde) görülen meşrûiyet amacı ile yapılmış bir takım ideolojik ilavelerin de tarihî anlamlarının olduğunu, bu eklemelerin Osmanlı tarihinin çeşitli dönemlerinde karşılaşılan tehditlere karşı reaksiyonları ve Osmanlı siyasî iddialarını ifade ettiğini gösterdi (mesela Osman'ı Oğuz Han, Kayı'ya bağlama iddiası, sikke ve hutbe sahibi olduğu vb). Öte taraftan II. Murad ve Fatih devirlerinin siyasî gelişmelerini, iç siyasî krizlerini, bu krizlerin Osmanlı dış siyasetini nasıl etkilediğini derinliğine inceledi. Bu konular hakkında yazılan eserleri kaynaklar eşliğinde tenkid süzgecinden geçirmek suretiyle ve Batı'daki incelemeleri izleyerek, bilinmeyen birçok siyasî meseleyi aydınlattı ve yanlış bilgileri tashih etti.

İnalçık kuruluş devri ve 15. yüzyıla dair görüş ve tespitlerini; Fatih Devri Üzerinde Tetkikler ve Vesikalar, Ankara: TTK, 1954; "Mehmed the Conqueror and His Time", *Speculum*, XXXV (1960), s. 408-427; "The Emergence of the Ottomans", *The Cambridge History of Islam*, 1, ed. P. M. Holt-Ann K. S. Lambton-B. Lewis, Cambridge: Cambridge University Press, 1970, s. 263-291; "The Rise of the Ottoman Empire", *ibid.*, s. 293-

³"Osman Gazi'nin İznik (Nicaea) Kuşatması ve Bafeus Savaşı", (çev. S. Aydın), *Söğüt'ten İstanbul'a*, s. 301-334.

323; “The Conquest of Edirne (1361)”, *Archivum Ottomanicum*, 3 (1971), s. 185-210; “Tursun Beg, Historian of Mehmed the Conqueror’s Time”, *Wiener Zeitschrift für die Kunde des Morgenlandes*, 69 (1977), s. 55-71; “Osman Gazi’s Siege of Nicea and the Battle of Bapheus”, *The Ottoman Empire (1300-1389)*, ed. E. Zachariadou, Rethymnon: Crete University Press, 1993, s. 77-98³; “Periods in Ottoman History”, *Essays in Ottoman History*, İstanbul: Eren, 1998, s. 15-28 gibi eserleri ve *İslam Ansiklopedisi (İA)* ile *Encyclopaedia of Islam*’ın ikinci baskısına (EI²) yazdığı “Bayezid”, “Murad II”, “Mehmed II”, “Djem” gibi ansiklopedi maddelerinde ortaya koydu. Ayrıca II. Murad devrine ait Varna Haçlı seferi üzerine yazılmış, Osmanlı menakıbnâmelerinin eski bir örneği olan ve John Hunyadi’nin Osmanlılara karşı seferleri hakkında mufassal ve otantik bilgiler veren, bir yazmayı öğrencisi Mevlûd Oğuz’la birlikte bilim dünyasına tanıttı ve daha sonra da yayınladı: *Gazavât-ı Sultân Murâd b. Mehemmed Hân İzladi ve Varna Savaşları (1443-1444) Üzerinde Anonim Gazavâtnâme*, Ankara: TTK, 1978.

Babası Seyit Osman Nuri Bey’in Kırım’dan Türkiye’ye göçmüş bir Kırım Türk’ü olması dolayısıyla, Kırım tarihine akademik kariyerinin ilk dönemlerinden itibaren tabii bir ilgisi bulunan İnalçık, bu alandaki ilk araştırmasını 1944’de Kırım Hanlığı’nın Osmanlı tâbiliğine girmesi üzerinde yaptı: “Yeni Vesikalara Göre Kırım Hanlığı’nın Osmanlı Tâbiliğine Girmesi ve Ahidnâme Meselesi” *Belleten*, 30 (1944), s. 185-229. Daha sonraki dönemlerde de Kırım tarihi üzerine araştırmalarını sürdürdü. *İslam Ansiklopedisi*, *Encyclopaedia of Islam* (ikinci baskı) ve Türkiye Diyanet Vakfı *İslam Ansiklopedisi*’ne (TDV İA) Kırım hanlarının biyografilerini, kullandıkları unvanları ve Kırım Hanlığı’nın tarihini yazdı. Kırım’ın Osmanlı İmparatorluğu içindeki durumu, Rus Çarlığı ile ilişkileri gibi konuları kapsayan önemli çalışmalar yayınladı. Ansiklopedilere yazdığı maddeler dışında⁴ şu eserleri zikredilebilir: “The Khan and the Tribal Aristocracy: the Crimean Khanate under Sahib Giray I (1532-1551)”, *Harvard Ukrainian Studies*, X (1981), s. 445-456⁵; “Power Relationship Between Russia, Ottoman Empire and Crimean Khanate as Reflected in Titulature”, *Passé Turco-Tatar, Présent Sovietique, Études offertes à Alexandre Bennigsen*, ed. Ch. Lemerrier-Quellejay-G. Veinstein-S. E. Wimbush, Paris-Leuven: Peeters, 1986, s. 175-211; “Struggle for East European Empire, 1400-1700: The Crimean Khanate, Ottomans and Rise the Russian Empire”, *Turkish Yearbook of International Relations*, XXI (1995), s. 1-16; “Kırım Kadı Sicilleri Bulundu”, *Belleten*, LX/227 (1996), s. 165-190.

Osmanlı-Avrupa ilişkilerini konu alan siyasî tarih araştırmalarında ise bütüncül bir bakışla (Batılı tarihçilerin neredeyse görmezden geldikleri) modern Avrupa’nın şekillenmesinde Osmanlı İmparatorluğu’nun kritik rolünü ortaya koyan ve bu iki dünyanın birbiri ile tarih boyunca hem kültürel hem de politik bakımdan etkileşim içinde bulduklarını gösteren eserler verdi: “The Turkish Impact on the Development of Modern Europe”, *The Ottoman State and its Place in World History*, ed. K. Karpat, Leiden: E. J. Brill, 1974, s. 51-58; “Turkey and Europe: A Historical Perspective”, *Perceptions, Journal of International Affairs*, II/1 (1997), s. 76-92; “Mutual Political and Cultural Influences Between Europe and the Ottomans”, *Ottoman Civilization*, ed. H. İnalçık-G. Renda, İstanbul: Ministry of Culture and Tourism, 2002, s. 1049-1089; *Turkey and Europe in History*, İstanbul: Eren, 2006.

Sosyal ve Ekonomik Tarih i”le İlgili Eserleri

Yukarıda da belirtildiği üzere Halil İnalçık’ın ilgilendiği esas alan Osmanlı İmparatorluğu’nun sosyal ve ekonomik tarihidir. Bu bağlamda özellikle toprak meselesi, hukuk, şehir hayatı, ticaret, kurumlar tarihi, bürokrasi, devlet yapısı ve felsefesi, Osmanlı toplumunda alt tabakaların durumu, tabakalar arasındaki sosyo-ekonomik gerilim ve çatışmaların kökenleri, demografik yapı, toplumsal değişim ve dönüşümler vb. konuları kaynakların eşliğinde derinliğine araştırdı ve bu alanların her birinde Osmanlı tarihçiliği açısından devrim sayılabilecek neticeler ortaya koydu. İnalçık’ın sosyal ve ekonomik tarih ile ilgili çalışmaları a) Osmanlı Toprak

⁴Ansiklopedi maddelerinin künyeleri için bakınız: Mahmut Şakiroğlu, “Halil İnalçık Bibliyografyası”, *Tarihçilerin Kutbu içinde*, s. 523-560.

⁵“Han ve Kabile Aristokrasisi: I. Sahib Giray Döneminde Kırım Hanlığı”, (çev. ?), *Emel*, 135 (1983), s. 51-73.

Rejimi ve Timar Sistemi b) Osmanlı Hukuku c) Osmanlı Şehir Tarihi d) Osmanlı Ticaret Tarihi e) Çözülme ve Reform Dönemlerinde Sosyal ve Ekonomik Değişim ve Dönüşümler alt başlıkları altında toplanabilir.

a) Osmanlı Toprak Rejimi ve Timar Sistemi

1942'de savunduğu Tanzimat ve Bulgar Meselesi başlıklı doktora tezinde Dolmabahçe Sarayı arşivinde II. Abdulhamid'in Bulgar meselesi hakkında toplattığı vesika külliyyatını (1840-41 Vidin isyanı ile ilgili belgeler) bulan İnalçık, Vidin valisinin ve müfettişlerinin gönderdiği raporlardan isyanın sebeplerinin altında, ağalarla Bulgar köylüsü arasındaki toprak meselelerinin yattığını tespit etti ve incelediği dönemde diğer bölgelerdeki huzursuzluk ve karışıklıkların da yine toprak meselelerinden kaynaklandığı gerçeğinden hareketle Osmanlı tarihinin temel probleminin toprak meselesi ve buna bağlı sorunlar olduğunu ortaya koydu.

Akademik hayatının ilk dönemlerinde Osmanlı toprak rejimi ve timar sisteminin çözülüşünün doğurduğu sorunlarla ilgilenen İnalçık daha sonraları bu çözülüşü anlamak için, bu rejimin nasıl kurulduğunu, hangi geleneklerden etkilendiğini, ne türden özgün nitelikleri ihtiva ettiğini derinliğine araştırmaya başladı. Bu bağlamda çalışmalarını özellikle tahrir defterleri ve kanûnnâmeler üzerinde yoğunlaştırdı. Başbakanlık arşivinde Fâtih devri tahrir defterleri üzerindeki incelemeleri sırasında, II. Murad devrine ait 1432 tarihli Arnavutluk (Arvanid) sancağının timar defterini bulan İnalçık, hem Arnavutluk hem Osmanlı hem de Balkan tarihi için büyük ehemmiyeti haiz (Osmanlı arşivlerinde bulunan en eski tahrir icmâl defteri) bu defteri, dil, kaligrafi, terim, adlar ve kavramlar açısından ciddi zorluklar taşımaya rağmen geniş bir giriş yazısıyla birlikte bilimsel standartlarda yayınladı: *Hicri 835 Tarihli Suret-i Defter-i Sancak-ı Arvanid*, Ankara: TTK, 1954. L. Fekete'nin neşriyatından (Segedin'e ait defter) sonra bu alandaki ilk çalışma olması bakımından da önemli olan Arvanid defterinin neşriyle, Osmanlı toprak rejimi ve timar sistemi, Balkanlar'da Osmanlı yerleşmesinin niteliği ve Osmanlı timar-erleri durumuna gelmiş olan yerli Hıristiyan feodal aileler gibi konularda önemli bir araştırma zemini doğdu ve bu konularda bir takım yeni araştırma ve yayınlar yapıldı.

İnalçık, "Stefan Duşandan Osmanlı İmparatorluğu'na: XV. Asırda Rumeli'de Hıristiyan Sipahiler ve Menşeleri" (60. Doğum Yılı Münasebetiyle Fuad Köprülü Armağanı, İstanbul, 1953, s. 207-248) ve "Ottoman Methods of Conquest" (*Studia Islamica*, II (1954), s. 104-129)⁶ gibi araştırmalarıyla Osmanlıların Balkanlar'a yerleşim sürecinde toprak rejimi ve timar sisteminin niteliğini belirledi ve Osmanlı öncesi feodal-askerî zümrenin Osmanlı timar sınıfı içinde devam ettiğini ortaya koydu. Osmanlıların Balkanlar'a yerleşmesi hakkındaki eski görüşleri temelinden değiştiren bu bulgular Balkan tarihçilerinin dikkatini çekmekte gecikmedi, "Stefan Duşandan Osmanlı İmparatorluğu'na..." makalesi N. Filipović tarafından Sırpçaya tercüme edildi.⁷ Öte taraftan A. Vakalopoulos, yazdığı Yunan tarihinde İnalçık'ın bu yeni buluşlarına yer verdi. Bugün artık İnalçık'ın çalışmaları sayesinde Osmanlıların Balkanlar'da kurdukları rejimin ve bu coğrafyaya yerleşme süreçlerinin temel nitelikleri açık bir şekilde bilinmektedir.

İnalçık, hem 15. yüzyıl tahrir defterleri hem de Osmanlı hukukunun farklı kaynakları üzerine yaptığı araştırmalarla daha doktora tezi bağlamında tespit ettiği toprak meselelerinin ve buna bağlı vergi sisteminin kökenlerine indi. Böylece Osmanlı zirâî rejimi açısından çok önemli bir husus olan raiyyet rüsûmunun menşei ve mahiyeti hakkında çok yeni fikirler ortaya attı. Çift resmi ve başka ilgili vergilerin köylü sınıfının statüsünü belirleyen bir sistem olduğu ortaya çıkaran İnalçık, bu mesele hakkındaki görüşlerini "Osmanlılarda Raiyyet Rüsümü" (*Bellekten*, 23 (1959), s. 575-610) makalesinde etraflıca izah etti: Elinde ailesini geçindirebilecek bir çift toprağın (50-150 dönüm) sahibi bir köylünün, tam çift resmine tâbi olduğunu, onun yarısı kadar toprağa sahip olanların ikinci sınıfı teşkil ettiğini, toprağı yarım çiftlikten az ailelerin ve hiç toprağı olmayan bekâr köylülerin ise bu sistemde köylü sınıfının aşağı kademelerini teşkil ettiğini, köylü sınıfının bu esasa göre

⁶"Osmanlı Fetih Yöntemleri", (çev. O. Özel), *Söğüt'ten İstanbul'a*, s. 443-472.

⁷"od Stefan Dušana do osmanskog Carstva", *Prilozi za Orijentalnu filologiju i istorija jugoslovenskih Naroda pod turskom Vladavinom*, 3-4 (1953), s. 23-54.

gruplara ayrıldığını ve vergilerin buna göre tayin edildiğini, toprak ile beraber ailenin bu sistemde kombine bir üretim ünitesi olduğunu (çift-hane) gösterdi.

Sonraki araştırmalarında çift-hane sisteminin sadece Osmanlı toprak rejiminin değil Osmanlılardan önce kuru tarıma bağlı tarım ekonomisinin ve köylü sosyetesinin de temel müessesesi olduğunu ve imparatorluk idarelerinin gelir kaynaklarını kontrol altına almak için

Roma İmparatorluğu'ndan beri bütün Akdeniz bölgesinde böyle bir rejimin uygulandığını, Osmanlıların da pek az değişiklikle bu rejimi Balkanlar'da ve Anadolu'da devam ettirdiklerini tespit etti. Bu tespitler sadece Osmanlı döneminin değil, kaynakların yetersiz olduğu Osmanlı öncesi (Roma, Bizans ve Selçuklu) dönemin sosyal ve ekonomik yapısının gün ışığına çıkarılması bakımından büyük önemi haizdir. 1990'da "Köy Köylü ve İmparatorluk" (V. Milletlerarası Türkiye Sosyal ve İktisat Tarihi Kongresi, Ankara: TTK, s. 1-11) makalesinde konuya daha geniş açıdan bakıp, düzenin tarihsel derinliğine ve bölgede Osmanlı'da da görülen üretim tarzının niteliğine berraklık getirerek Osmanlı'da mîrî toprak rejimi ilgili bazı kilit kavramların anlaşılmasına ve yanlış yorumların düzeltilmesine imkân sağladı.

İnalcık'ın Osmanlı toprak düzeni ve timar sistemi üzerine yukarıda zikredilenlerin ve ansiklopedilere yazdığı "Bennâk", "Çift-Resmi", "Çiftlik", "Timar" gibi maddelerin dışında başlıca araştırmaları şunlardır: "Osmanlı İmparatorluğunun Kuruluş ve İnkişâfı Devrinde Türkiye'nin İktisadî Vaziyeti Üzerine Bir Tetkik Münasebetiyle", Belleten, XV (1951) s. 629-690; "Timariotes Chrétiens en Albanie au XVe siècle d'après un registre de Timar Ottoman", Mitteilungen des Österreichischen Staatsarchivs, IV (1952), s. 118-138; "Land Problems in Turkish History", The Muslim World, 45 (1955), s. 221-228; "İslâm Arazi ve Vergi Sisteminin Teşekkülü ve Osmanlı Devirlerindeki Şekillerle Mukayesesi", İslâmî İlimler Dergisi, I/1 (1959), s. 29-56; "Osmanlı Timar Rejimi ve Sipahi Ordusu", Türk Kültürü, III/34 (1965), s. 758-765; "Rice Cultivation and Çeltükci re.âyâ System in the Ottoman Empire", Turcica, XIV (1982), s. 69-141; "Islamization of Ottoman Laws on Land and Land Taxation", Festgabe an Joef Matuz: Osmanistik-Tukologie-Diplomatie, ed. C. Fragner-K. Schwarz, Berlin: K. Schwarz Verlag, 1992, s. 100-116; "The Çift-Hâne System and Peasant Taxation", From Empire to Republic, İstanbul: Isis Press, 1995, s. 61-72.

b) Osmanlı Hukuku

Halil İnalcık, Osmanlı sosyal ve ekonomik meselelerinin hiçbirinin dayandığı hukukî temellerinden soyutlanarak incelenemeyeceğinden hareketle, akademik hayatının daha ilk dönemlerinden itibaren Osmanlı hukuku üzerinde araştırmalar yaptı. Şüphesiz onun bu sahaya yönelmesinde hukuk tarihçisi Prof. Sadri Maksudi Arsal'ın da etkisini kaydetmek gerekir (Lise yıllarında Prof. Arsal'ın Türk Hukuk Tarihi üzerine yazdığı eserlerin eski harfle yazılmış müsveddelerini temize çeken İnalcık, bu vesile ile hukuk meseleleriyle erken dönemlerden itibaren ilgilendi). Onun hukuk alanındaki ilk büyük çalışması Dr. Robert Anhegger ile birlikte yayınladığı Kanûnnâme-i Sultânî ber Mûceb-i Örf-i Osmanî: II. Mehmed ve II. Bayezid Devirlerine Ait Yasaknâme ve Kanûnnâmeler'dir (Ankara: TTK, 1956). Fâtih ve II. Bayezid dönemlerine ait ferman şeklinde kanunları (gümrük, vergi tahsili, yasaknâmeler gibi örfî, yani şeriat dışında kalan meselelerde Sultana mahsus hususlara ait kanunları) ihtiva eden bu yayın, özellikle klasik dönem Osmanlı hukuk sistemini araştıranlar için vazgeçilmez bir kaynaktır.

1960'lara doğru Osmanlı hukuku üzerindeki araştırmalarına devam eden İnalcık, 1958'de "Osmanlı Hukukuna Giriş, Örfî- Sultanî Hukuk ve Fatih'in Kanûnları" (Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi, 13 (1958), s. 102-126), 1965'te de "Adâletnâmeler" (Türk Tarih Belgeleri Dergisi, 11 (1965), s. 49-145) isimli hacimli makalesini yayınladı. "Osmanlı Hukuku'na Giriş"te Türklerde kanun koyma geleneğini, Osmanlı Devleti'nde hukukî yapının temel dinamiklerini, devletin neşvünema bulduğu şartları ve dayandığı geleneği ele alıp, Osmanlı Devleti'ni bir imparatorluğa dönüştüren Fâtih'in, bu geleneğe dayanarak koyduğu kanunları titiz bir şekilde inceledi ve Osmanlı hukukunun özgün niteliğini sarahatle tarif ve tespit etti. "Adâletnâmeler"de ise Mezopotamya ve İran devlet geleneğinde adâletin ne denli önemli bir mefhum olduğunu ve bu mefhum temelinde formüle edilen "adâlet dairesi"nin Ortadoğu devlet felsefesinde ve Osmanlı hukuk sistemindeki yerini gösterdi. Kanûnnâme-i Osmânî'nin menşei ve klasik dönemde uygulanışından sonra, çeşitli bidatlerin ortaya çıkarak sistemde yol

açtığı dejenerasyonu, şikâyet konularını (bunların çoğu, gittikçe etkisini artıran merkezî idarenin taşra temsilcilerinin suiistimalleri hakkındadır) ve devletin bunlara karşı aldığı tedbirleri inceledi.

Osmanlı hukuku ile ilgili bir diğer önemli çalışması “Suleiman the Lawgiver and Ottoman Law” (Archivum Ottomanicum, I (1969), s. 105-138) başlıklı makalesidir. Burada öncelikle kanun fikri ve Türk devlet geleneğinde bunun yansımaları üzerinde duran İnalçık, devamla Sultan Süleyman'ın koyduğu kanunları üç kategoride (her bir sancak için çıkarılan kanûnnâmeler, spesifik konuları ihtiva eden hükümler ve genel nitelikteki kanûnnâmeler) analiz etti. Süleyman'ın kanûnnâmeleri ile Fatih'in kanûnnâmelerini mukayese edip aralarındaki benzerlik ve farklıları gösterdi. Ayrıca 16. yüzyılda Osmanlı hukuk sistemindeki evrimin genel bir çerçevesini çıkardı. Yine Osmanlı hukuk ile ilgili olarak “The Rûzname Registers of the Kadıasker of Rumeli as Preserved in the Istanbul Müftülük Archives” (Turcica, XX (1988), s. 252-275)⁸ makalesinde ilmiye sınıfını, kadıların eğitim ve görev almalarına ilişkin temel prensipleri, zaman içinde ortaya çıkan problemleri, ilmiye sınıfının üst ve alt tabakaları arasında meydana gelen çatışmaları etraflıca inceledi. Bu yayınların dışında özellikle Osmanlı hukukunun temel yapısı ve kavramlarını tanımladığı ansiklopedi maddeleri zikredilmelidir: “Djizya”, EI², II (1963), s. 563-566; “Örf”, İA, IX (1964), s. 671-683; “Kânûn”, EI², IV (1975), s. 556-562; “Kânûnnâme”, EI², IV (1975), s. 562-566; “Mahkama”, EI², VI (1986), s. 3-5; “Adâletnâme”, TDV İA, I (1988), s. 346-347.

c) Osmanlı Şehir Tarihi

Halil İnalçık'ın, Osmanlı İmparatorluğu'nun sosyal ve ekonomik tarihi bağlamında araştırmalar yaptığı bir diğer alan Osmanlı şehir tarihidir. Özellikle 1950'lerde Bursa kadı sicilleri üzerinde yaptığı araştırmalar (Bursa kadı sicillerine ait 300'den fazla belgeyi neşretmiştir) İnalçık'ı Osmanlı ticaret ve sanayii ile kadıların durumu gibi konuların yanında Osmanlı şehri üzerinde araştırmalara sevk etti. Yaptığı araştırmalarla, şehirlerin gelişimi, kurumları, fizikî yapılarının egemen öğeleri, şehirlilerin yaşayış biçimleri, imar faaliyetleri, vakıflar, mülk sahipleri, nüfus yapısı, şehir toplumunun kültürü gibi çok boyutlu konulara ışık tuttu ve ayrıca Osmanlı şehir tarihi araştırmalarının yaygınlık kazanması için kendi araştırmaları yanında, bu konudaki çalışmalarını teşvik edip doktora tezleri yönetti.

İnalçık'ın Osmanlı şehir tarihi ile ilgili başlıca araştırmaları şunlardır; “Bursa and the Commerce of Levant”, Journal of Economic History of Orient, 3 (1960), s. 131-147; “The Re-building of Istanbul by Sultan Mehmed the Conqueror”, Cultura Turcica IV, (1967)⁹; “The Policy of Mehmed II toward the Greek Population of Istanbul and Byzantine Buildings of the City”, Dumbarton Oaks Papers, 23-25 (1970), s. 231-249; “The Foundations of the Ottoman Economic-Social System in Cities”, La Ville Balkanique, Sofia, 1970, s. 17-24; “Ottoman Galata 1453-1553”, Premiere Rencontre Internationale sur l'empire Ottoman et la Turquie Moderne, ed. E. Eldem, İstanbul: l'Institut Français d'Etudes Anatoliennes, 1991, s.

17-105, “Istanbul: An Islamic City”, Journal of Islamic Studies, I (1990), s. 1-23¹⁰; “Erzurum”, İA, IV (1948), s. 345-357; “Bursa”, EI², I (1960), s. 1333-1336; “İstanbul”, EI², IV (1973), s. 224-248; The Survey of Istanbul 1455, (İstanbul: İş Bankası Yayınları, 2012)

d) Osmanlı Ticaret Tarihi

Prof. İnalçık'ın sosyal ve ekonomik tarih çerçevesinde derin araştırmalar yaptığı bir başka alan Osmanlı ticaret tarihidir. “The Ottoman Economic Mind and Aspects of the Ottoman Economy” (Studies in the Economic History of the Middle East, ed. M. A. Cook, London, 1970, s. 207-218) ve “Capital Formation in the Ottoman Empire” (Journal of Economic History, XXIX/1 (1969), s. 97-100) gibi çalışmalarında Osmanlı toplumunda ticaret kavramı ve ticarî düşünce üzerinde durdu. Osmanlı ticaretinin boyutlarını, büyük tüccar diye nitelenebilecek tacir gruplarının hukukî statülerini, ticarî sermayenin yapısını inceledi ve bu gelişmelerin dünya ticaret tarihi açısından, Batı toplumlarındaki gelişmelerle mukayesesini yaptı.

⁸“Kazasker Ruzname Defterine Göre Kadılık”, (çev. B. Arı), Adâlet Kitabı, ed. B. Arı-S. Aslantaş, s. 11-137, Ankara: Adalet Bakanlığı, 2007.

Yine “Osmanlı Pamuklu Pazarı, Hindistan ve İngiltere: Pazar Rekabetinde Emek Maliyetinin Rolü” (ODTÜ Gelişme Dergisi, Özel Sayı II (1979-1980), s. 1-65) adlı kapsamlı makalesi ile Osmanlı ekonomisinin hububattan sonraki en önemli üretim sektörü olan pamuk sanayii, üretim ve ticaretindeki gelişmelerin niteliğini ve 17. Yüzyıldan itibaren Hindistan’dan, 19. yüzyılda da İngiltere’den yapılan pamuklu ithalatının Osmanlı ekonomisi nasıl etkilediğini gösterdi. Karadeniz ticareti üzerinde ise Kefe Gümrük Defteri’ni yayınladı: *The History of the Black Sea Trade: the Register of Customs of Caffa*, Cambridge: Cambridge University Press, 1993.

Ayrıca, “İmtiyazat” (EI², III (1971), s. 1179-1189) maddesinde ticaret faaliyetlerinin uluslararası hukukî niteliğini ortaya koydu. Osmanlılarda daha sonra kapitülasyonlar diye anılacak ayrıcalıkların, hukukî menşelerini açıklığa kavuşturdu. Bunun yanında, “Harir” (EI², III (1969), s. 211-218) maddesinde, Osmanlı ticaret tarihinde önemli yer tutan ipek sanayii ve ticaretine ilişkin çok değerli bilgiler sundu. Bu alandaki çalışmalarına 2000li yıllarda da devam eden İnalçık, 2008’de Türkiye Tekstil Tarihi Üzerine Araştırmalar, (İstanbul: İş Bankası Yayınları) e) Çözülme ve Reform Dönemlerinde Sosyo-ekonomik Değişim ve Dönüşümler

Halil İnalçık’ın Osmanlı İmparatorluğu’nun kuruluş ve klasik dönemleri yanında çözülme ve reform dönemlerinin sosyal ve ekonomik tarihine dair önemli araştırmaları söz konusudur. “The Ottoman Decline and Its Effects upon the Reaya” (Aspects of the Balkans, Continuity and Change, ed. H. Birnbaum ve S. Vryonis Jr., The Hauge, 1972, s. 338-354) makalesinde klasik Osmanlı rejimin hangi faktörlerin etkisi altında çözülmeye yüz tuttuğunu, Osmanlı yönetici sınıfı ile reaya arasındaki ilişkiyi teorik düzeyde belirleyen kanunların nasıl ve hangi yollarla aşıldığını, vergi toplama sırasında reyanın ne surette istismar edildiğini, merkezi yönetimin bu gelişmeleri bertaraf etmek için ne tür tedbirler aldığını daha önceki araştırmalarından elde ettiği bulgular çerçevesinde analiz etti.

“Military and Fiscal Transformation in the Ottoman Empire, 1600-1700” (Archivum Ottomanicum, VI (1980), s. 283-337) başlıklı çalışmasında 16. yüzyılın sonları ve 17-18. yüzyıllarda Osmanlı sosyo-ekonomik ve siyasî yapısını derinden etkileyen değişimler üzerinde durup, bu değişimlerin sebepleri hakkında hem çağdaş Osmanlı bürokratlarının teşhislerini hem de konu ile ilgilenen tarihçilerin değerlendirmelerini inceledi. Bu makalede, Orta-Avrupa’nın savaş meydanlarına gönderilmek üzere ateşli silahlarla donatılmış asker ihtiyacının ve toprağı işleyen köylülerin asker yazılmak için topraklarını terk etmeleriyle ortaya çıkan üretim düşüşü ve sosyal düzensizliklerin Osmanlı İmparatorluğu’nu yeni bir döneme götüren faktörler olduğunu gösterdi. Hemen ardından Batı’dan gelen ucuz gümüşün Osmanlı para sistemini nasıl etkilediğini ve bütün bunların Osmanlı İmparatorluğu’nun malî ve askerî sistemlerinde ne tür değişikliklere yol açtığını gösterdi.

“The Emergence of Big Farms, Çiftlik: State, Landlords and Tenants”, (Contributions à l’histoire économique et sociale de l’Empire otaman, Collection Turcica, III, Leuven: Peeters, 1984, s. 105-126) başlıklı araştırmasında Osmanlı toprak rejiminde meydana gelen değişimi, büyük çiftliklerin ortaya çıkış sürecini ve bu süreçte rol oynayan faktörleri inceledi. “Tanzimat’ın Uygulanması ve Sosyal Tepkileri” (Belleten, XXVII (1964), s. 624-690) makalesinde 1839’da ilan edilen Gülhâne Hatt-ı Hümayûn’unun Osmanlı İmparatorluğu’nda yol açtığı geniş çaplı hareketler, imparatorluğun sosyal yapısında meydana getirdiği derin sarsıntılar üzerinde durdu.

İnalçık’ın sosyal ve ekonomik tarih içinde değerlendirilebilecek, fakat Osmanlı diplomatliğini, Osmanlı terim ve deyimlerini de ilgilendiren ve bu yönüyle Osmanlı tarihçilerine özgü teknik bilgiler olarak da kabul edilebilecek konular hakkında araştırmalar da yaptı. Bunların başında “Introduction to Ottoman Metrology” (Turcica,

⁹“Fâtiḥ Sultan Mehmed Tarafından İstanbul’un Yeniden İnşası”, (çev. F. Unan), *Ondokuzmayıs Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 3 (1988), s. 215-225.

¹⁰“İstanbul: Bir İslam Şehri”, (çev. İ. Kalın), *Dergâh*, 24 (1992), s. 14-15; 25 (1992), s. 15-17.

XV (1983), s. 311-334)¹¹ gelmektedir. Osmanlı ekonomisi ve ticareti üzerine yapılacak araştırmalar için vazgeçilmez bir kılavuz olan bu makalede, Osmanlı döneminde ekonomik ve ticarî münasebetlerde kullanılan ağırlık, uzunluk ve hacim ölçülerinin belli başlı birimlerinin bugünkü sistemlere müteakabiliyetini ve farklı mekân ve zamanlarda kullanılan birimlerin birbirlerine karşı durumlarını tespit etti. “Yük (Himl) in Ottoman Silk Trade, Mining and Agriculture” (Turcica, XVI (1984), 131-156)¹² yazısı da bu meyanda zikredilmelidir.

Sentez Eserleri

Halil İnalçık, yukarıda yeri geldikçe temas edilen “uzun dönem” (longue durée) perspektifinden hadiseleri ve olguları inceleyen makalelerinin dışında, Osmanlı tarihinin siyasî, sosyal, ekonomik, kültürel ve askerî alanlarını bir bütün olarak ele aldığı eserler verdi. Bunlardan ilki bugün artık dünya üniversitelerinde temel bir referans kitabı olarak kabul edilen *The Ottoman Empire: the Classical Age, 1300-1600*, (London: Weidenfeld and Nicolson, 1973)¹³ adlı kitabıdır. İnalçık, bu eserinde geniş bir perspektiften klasik dönem olarak adlandırdığı 1300-1600 yıllarının siyasî tarihini verdikten sonra Osmanlı’da devlet kavramını, saray teşkilatını, hukuk yapısını, merkez ve taşra yönetiminin niteliğini, ekonomik ve toplumsal yaşam ile din ve kültürün dayandığı temelleri berrak bir şekilde açıkladı. Hem bu niteliği hem de kitabın sonundaki ekler (Osmanlı Hanedanı Soyağacı, Osmanlı Tarihi Kronolojisi (1261-1924), Sözlük ve Osmanlı’da kullanılan Ağırlık ve Ölçüler) bu eseri yalnızca Osmanlı tarihine ilgi duyanlar için değil profesyonel tarihçiler için de vazgeçilmez kılmıştır. Bu genel sentez eseri İngilizcede dört kez basılmış, altı Balkan diline ve Arapçaya çevrilmiştir. Bu eser sayesinde bu bölgeler Osmanlı dönemi tarihlerini yeni baştan gözden geçirme imkanı bulmuşlardır.

İnalçık’ın bu bağlamda bir diğer eseri uzun yıllara dayanan bilimsel bir projesinin meyvesi olan *An Economic and Social History of the Ottoman Empire* (Cambridge University Press: 1994) isimli çalışmasıdır. İnalçık, özellikle Barkan’ın açtığı yoldan ilerleyen tarihçilerin arşivleri kullanmak suretiyle Osmanlı tarihinin sosyal, ekonomik, demografik yapısına, toplum hayatına dair vücuda getirdikleri muazzam araştırma ve kaynak neşri külliyyatının Osmanlı araştırmalarını hangi noktaya erdirdiğini, bu külliyyatla nelerin bilindiğini ve hangi alanların boşlukta kaldığını tespit amacıyla bir sentez eserin yazılması projesini geliştirdi. 1980’lerde başlayan bu projede 1300-1600 yıllarının yazımını İnalçık, sonraki dönemleri ise S. Faroqhi, B. McGowan, D. Quataert üstlendi. Bu projenin bir neticesi olarak 1994’te yayınlanan *An Economic and Social History of the Ottoman Empire*’da¹⁴ İnalçık, klasik dönem Osmanlı İmparatorluğu’nun ekonomik ve sosyal dinamiklerini bir bütünlük içinde ele alarak nüfus hareketleri ve imparatorluğa etkileri, klasik dönem Osmanlı ekonomik zihniyeti, devlet gelirleri ve harcamaları, toprak rejimi, köylünün durumu, çift-hane sistemi, yerleşimler ve ticaret (İstanbul’un iâşesi, uluslararası ticaret, kapitülasyonlar, gümrük rejimleri, Bursa ve ipek ticareti ve imparatorluğun muhtelif coğrafyalarındaki ticarî faaliyetler, Osmanlı-Portekiz mücadelesi, Osmanlı-İngiliz ve Osmanlı-Hollanda ticarî ilişkileri) gibi konuları inceledi. Eser büyük ilgi görmüş, iki yıl sonra iki cilt halinde yeniden basılmıştır. Arapça ve Yunancaya tercüme edilmiştir.

¹¹“Osmanlı Metrolojisine Giriş”, (çev. E. B. Özbilgen), *Türk Dünyası Araştırmaları*, 73 (1991), s. 21-51.

¹²“Osmanlı İpek Ticareti, Madencilik ve Ziraatında Yük (Himl)”, (çev. E. B. Özbilen), *Türk Dünyası Araştırmaları*, 75 (1991), s. 9-29.

¹³*Osmanlı İmparatorluğu Klâsik Çağ, 1300-1600*, (çev. R. Sezer), İstanbul: YKY, 2003.

¹⁴Eser ilkin (1994) tek cilt ,1997’de ise iki cilt olarak basılmıştır. Türkçeye iki cilt halinde çevrilmiştir: *Osmanlı İmparatorluğu’nun Ekonomik ve Sosyal Tarihi, Cilt: I*, (çev. H. Berktaş), İstanbul: Eren, 2000.

Başlıca Kitapları

- Tanzimat ve Bulgar Meselesi, Ankara: TTK, 1943.
- Hicri 835 Tarihli Suret-i Defter-i Sancak-ı Arvanid, Ankara: TTK, 1954.
- Fatih Devri Üzerinde Tetkikler ve Vesikalar, Ankara: TTK, 1954.
- Kanûnnâme-i Sultânî ber Müceb-i Örf-i Osmanî: II. Mehmed ve II. Bayezid Devirlerine Ait Yasaknâme ve Kanûnnâmeler, Ankara: TTK, 1956 (R. Anhegger ile birlikte).
- The Ottoman Empire: the Classical Age, 1300-1600, London: Weidenfeld and Nicholson, 1973.
- Gazavât-ı Sultân Murâd b. Mehemmed Hân İzladi ve Varna Savaşları (1443-1444) Üzerinde Anonim Gazavâtnâme, Ankara: TTK, 1978 (M. Oğuz ile birlikte).
- Tursun Beg, The History of Mehmed the Conqueror, Chicago-Minnesota: American Research Institute, 1978 (R. Murphey ile birlikte).
- The Ottoman Empire: Conquest, Organization and Economy, London: Variorum Reprints, 1978.
- Türkiye'nin Sosyal ve Ekonomik Tarihi / Social and Economic History of Turkey (1071-1920), Ankara: Meteksan, 1980 (editör, O. Okyar ile birlikte).
- Studies in Ottoman Social and Economic History, London: Variorum Reprints, 1985.
- Osmanlı İmparatorluğu Toplum ve Ekonomi Üzerinde Arşiv Çalışmaları, İncelemeler, İstanbul: Eren, 1993.
- The Middle East and the Balkans under the Ottoman Empire, Bloomington: Indiana University Turkish Studies and Turkish Ministry of Culture Joint Series Volume 9, 1993.
- The History of the Black Sea Trade: the Register of Customs of Caffa. Cambridge: Cambridge University Press, 1993.
- Süleyman the Second and his Time, İstanbul: Isis Press, 1994 (editör, C. Kafadar ile birlikte).
- An Economic and Social History of the Ottoman Empire, Cambridge: Cambridge University Press, 1994 (1300-1600 arasında Halil İnalçık yazdı, editör, D. Quataert ile birlikte).
- From Empire to Republic: Essays on Ottoman and Turkish Social History, İstanbul: Eren, 1995.
- Essays in Ottoman History, İstanbul: Eren, 1998.
- Osmanlı, 12 Cilt, İstanbul: Yeni Türkiye Yayınları, 1999 (editör, N. Göyünç, E. İhsanoğlu, Y. Halaçoğlu ile birlikte).
- Osmanlı'da Devlet, Hukuk, Adâlet, İstanbul: Eren, 2000.
- Şâir ve Patron, Patrimonyal Devlet ve Sanat Üzerinde Bir İnceleme, Ankara: Doğu Batı Yayınları, 2003.
- Osmanlı Uygarlığı, 2 Cilt, İstanbul: Kültür Bakanlığı, 2004 (editör, Günsel Renda ile birlikte; İngilizcesi, Ottoman Civilization)
- Doğu Batı Makaleler I, Ankara: Doğu Batı Yayınları, 2005.
- Tanzimat / Değişim Sürecinde Osmanlı İmparatorluğu, Ankara: Phoenix Yayınları, 2006 (editör, M. Seyitdanlıoğlu ile birlikte).
- Turkey and Europe in History, İstanbul: Eren, 2006.
- Atatürk ve Demokratik Türkiye, İstanbul: Kırmızı Yayınları, 2007.
- Türkiye Tekstil Tarihi Üzerine Araştırmalar, İstanbul: İş Bankası Yayınları, 2008.
- Devlet-i 'Aliyye : Osmanlı İmparatorluğu Üzerine Araştırmalar I, İstanbul: İş Bankası Yayınları, 2010.
- Kuruluş Dönemi Osmanlı Sultanları, 1302-1481, İstanbul: İsam Yayınları, 2010
- Rönesans Avrupası Türkiye'nin Batı Medeniyetiyle Özdeşleşme Süresi, İstanbul: İş Bankası Yayınları, 2011.
- Osmanlı İdare ve Ekonomi Tarihi, İstanbul: İsam Yayınları, 2011.
- Has-Bağçede 'Ayş u Tarab - Nedimler Şairler Mutribler, İstanbul: İş Bankası Yayınları, 2011.
- Devlet-i 'Aliyye : Osmanlı İmparatorluğu Üzerine Araştırmalar II İstanbul: İş Bankası Yayınları, 2010.
- Osmanlılar, Fütühat, İmparatorluk, Avrupa ile İlişkiler , İstanbul: Timaş Yayınları, 2010.
- Kuruluş ve İmparatorluk Sürecinde Osmanlı, İstanbul: Timaş Yayınları, 2013.
- Osmanlı ve Modern Türkiye, İstanbul: Timaş Yayınları, 2013
- The Survey of Istanbul 1455, İstanbul: İş Bankası Yayınları, 2012.
- Türklük Müslümanlık ve Osmanlı Mirası, İstanbul: Kırmızı Yayınları, 2014
- Adalet Kiatbı, İstanbul Yeditepe Yayınları (editör, Bülent Arı ve Selim Aslantaş ile birlikte)
- Devlet-i 'Aliyye : Osmanlı İmparatorluğu Üzerine Araştırmalar III, İstanbul: İş Bankası Yayınları, 2015.

- Tarihe Düşülen Notlar, İstanbul: Timaş yayınları, 2015.
- Akademik Ders Notları- Timur, İnkılap Tarihi, Osmanlı Tarihi, İstanbul: Timaş Yayınları, 2016

III) İNALCIK'IN PROJELERİ ve KURDUĞU BİLİM KURUMLARI

1) Kadı Sicilleri: Halil İncalcık, 1950'lerde Bursa kadı sicilleri üzerinde çalışmaya başladığı zaman, Sultan I. Mehmed'in (1413-1421) Yeşil Medresesi'nde bir hücrede yere atılmış, toz toprak içinde bir yığın halinde bulunduğu sicillerin düzene konulması için Ankara'da Müzeler Genel Müdürlüğü'ne başvurmuş, Fatih devrine kadar çıkan ve en eski Osmanlı arşivi olarak eşsiz bir değer taşıyan bu sicillerin düzenli bir arşiv haline getirilmesi konusunda İncalcık'ın teklifine genel müdürün ilgi göstermesiyle siciller İstanbul'a gönderilmiş, ciltlenen ve tertip edilen siciller Bursa Arkeoloji Müzesi'nde özel arşive düzenli bir biçimde yerleştirilmiş ve araştırmacıların hizmetine açılmıştır.

2) International Association for Social and Economic History of Turkey: II. Dünya Savaşı'ndan sonra dünyada sosyal ve ekonomik tarih araştırmalarının gelişmesine paralel olarak İncalcık, Osmanlı tarihinin bu dinamikler temelinde araştırılması, sonuçlarının bilim dünyasına sunulması ve konu ile ilgilenen tarihçilerin belli aralıklarla bir araya gelmesi için bilimsel bir platform olarak düşündüğü **International Association for Social and Economic History of Turkey**'i kurmuş ve bu birliğin başkanı olarak International Congress on the Social and Economic History of Turkey adıyla 10 uluslararası kongrenin toplanmasına öncülük etmiştir. Bu kongrelerin toplantı yerleri ve yılları şöyledir:

- Hacettepe Üniversitesi, Ankara (1977)
- Strasbourg Üniversitesi, Strasbourg (1980)
- Princeton Üniversitesi, Princeton (1983)
- Münih (1986)
- İstanbul (1989)
- Aix-en-Provence (1992)
- Heidelberg (1995)
- Bursa (1998)
- Dubrovnik (2001)
- Venedik (2005)

3) The History of the Scientific and Cultural Development of Mankind: İncalcık'ın üstlendiği bir diğer proje UNESCO'nun yazdırmakta olduğu **The History of the Scientific and Cultural Development of Mankind**'dir. Yedi cilt planlanan bu eserin 1500-1800 tarihlerini kapsayan V. cildi için Cambridge Üniversitesi'nden Prof. Peter Burke ile birlikte baş editörü tayin edilmiştir. Kitap 1999 yılında yayınlanmıştır (History of Humanity-Scientific and Cultural Development: From the Sixteenth to the Eighteenth Century, Londra: Routledge).

4) Halil İncalcık Araştırma Projesi / Şer'iyye Sicilleri'ne Göre İstanbul Tarihi: 1980'lerde İstanbul tarihi için İstanbul şer'i mahkeme sicilleri koleksiyonundan on bine yakın defteri ihtiva eden şehir arşivinin değerlendirilmesi (İstanbul müftülüğünde özel bir binada yerleştirilmiş olan bu arşiv II. Abdülhamid (1876-1905) döneminde İslâmî ilimlere ve İslâm hukukuna ilginin artması üzerine şeyhülislamlığa bağlı olarak düzenlenmiştir. Bu arşiv yalnız İstanbul tarihi için değil, genel olarak Osmanlı şehir, esnaf ticaret ve hukuk tarihi için birinci derecede önemlidir) konusunda yeni bir projeyi başlatmıştır. Prof. İncalcık bu amaçla Prof. A. Kuran, Prof. Z. Toprak ile bir araya gelmiş enstitü veya vakıf kurmanın yollarını aramış, sonradan Prof. N. Atasoy, katılımı ile komite genişlemiştir. Bir vakıf ya da enstitü kurulması planlanmış ancak mali kaynakların sağlanmasında ortaya çıkan güçlükler nedeniyle projenin gerçekleşmesi bir müddet gecikmiştir. Sonunda Prof. Atasoy'un girişimi ile projenin İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sanat Tarihi merkezine bağlı bir proje biçiminde başlatılması kararı alınmıştır. Proje, 1999 yılından bu yana Sabancı Üniversitesi - Packard Humanities Institute (PHI) işbirliğiyle sürdürülmüştür. Projenin ilk kitabı İstanbul Mahkemesi 121 Numaralı Şer'iyye Sicili (haz. Ş. N. Aykut, İstanbul, 2006) başlığıyla çıkmıştır.

5) Ottoman Empire and Its Heritage: Halil İnalçık'ın editörlüğünü S. Faroqhi ile beraber yaptığı Leiden'de E. J. Brill tarafından çıkarılan **Ottoman Empire and Its Heritage** serisinden şimdiye kadar 38 cilt yayın yapılmıştır. Bu seri özellikle Osmanlı İmparatorluğu'nu Avrupada bilimsel çerçevede tanınması ve anlaşılması bakımından önemlidir.

6) Halil İnalçık Center for Ottoman Studies: 2003 yılında Bilkent Üniversitesi'nde **Halil İnalçık Center for Ottoman Studies**'i kurmuştur. Halil İnalçık, yıllardan beri çeşitli arşivlerden topladığı belge ve defterlerin kopyalarını, yarım kalmış araştırma metinlerini, 1000'den fazla ayrışması ve diğer materyalleri bu merkeze bağışlamıştır. Hâlâ tasnif işlerinin yürütüldüğü merkez yakın zamanda araştırmacıların hizmetine girecektir.

EDİTÖRLÜĞÜNÜ YAPTIĞI YAYINLAR

- Archivum Ottomanicum (The Hague, 1969, T. Halasi-Kun ile birlikte)
- Osmanlı Araştırmaları Dergisi (İstanbul, 1980, H. Lowry ve N. Göyünç ile birlikte)
- History of Scientific and Cultural Development of Mankind, Cilt: V (History of Humanity-Scientific and Cultural Development: From the Sixteenth to the Eighteenth Century, P. Burke ile birlikte)
- Tarih Tezleri Serisi (İstanbul, Eren Yayınları, 1988'den itibaren)
- Ottoman Empire and Its Heritage, (Leiden, Brill, 1998'den itibaren bu seriden şu ana kadar 38 cilt basılmıştır)

YAYIN KURULUNDA OLDUĞU BAŞLICA BİLİMSEL DERGİLER

- Turcica (Paris)
- Harvard Ukrainian Studies (Cambridge)
- International Journal of Turkish Studies (Madison, Wisconsin)
- East European Quarterly (Boulder, Colorado)
- Türk Tarih Kurumu Belgeler Dergisi (Ankara)
- Studia Islamica (Paris)
- Islamic Studies (Islamabad)
- Doğu Batı (Ankara)

ÜYESİ OLDUĞU BAŞLICA BİLİM KURUMLARI

- Türk Tarih Kurumu, Asli Üye (1947–1980)
- Association Internationale des Etudes du Sud-Est Européen, Üye (1964–1974), Başkan (1971–74)
- Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü, Üye (1960)
- The Royal Historical Society, Londra, Muhabir Üye (1974)
- The Royal Asiatic Society, Londra, Şeref Üyesi (1978)
- L'école des hautes études en sciences sociales, Paris, Ziyaretçi Direktör (1979)
- American Academy of Arts and Sciences, Fellow (1983)
- Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Üye (1993)
- Srpska Akademija Nauka i Umetnost (Sırbistan Bilim ve Sanat Akademisi), Belgrad, Üye (1991)
- Türkiye Bilimler Akademisi, Şeref Üyesi (1993)
- Middle East Studies Association, Şeref Üyesi (1994)
- American Historical Association, Şeref Üyesi (1995)
- Institutul de Istorie Nicolae Iorga (Nicolae Iorga Tarih Enstitüsü), Bükreş, Şeref Üyesi (1995)
- The British Academy, Muhabir Üye (1995)
- Kültür Bakanlığı Osmanlı Devleti'nin Kuruluşunun 700. Yıl Dönümü Yayın Komisyonu, Üye (1998)
- Vakıflar Genel Müdürlüğü Araştırma Kurulu, Üye (1998)
- Near East Studies Danışma Kurulu, Princeton Üniversitesi, Üye (yeniden seçildi, 1998)
- Institute of Turkish Studies, Washington, Üye (Yönetim Kurulu, 1998)
- Kültür Bakanlığı Osmanlı Bilim ve Kültür Mirasının 700. Yılı Anma Programı Komitesi, Üye (1998)

- Halil İnalçık Araştırma Projesi, Sabancı Üniversitesi-Packard Humanities Institute İşbirliği ile “Şer’iyye Sicillerine Göre İstanbul Tarihi”, Onursal Başkan (1999)
- Vehbi Koç Ödülleri Seçici Kurulu, Üye (2002)

TEVCİH EDİLEN FAHRİ DOKTORALAR

- Boğaziçi Üniversitesi, Türkiye (1986)
- Atina Üniversitesi, Yunanistan (1987)
- Selçuk Üniversitesi, Türkiye (1992)
- Kudüs İbranî Üniversitesi, İsrail (1993)
- Bükreş Üniversitesi, Romanya (1993)
- Uludağ Üniversitesi, Türkiye (1995)
- Balıkesir Üniversitesi (1999)
- Sofya Üniversitesi, Bulgaristan (2001)
- Manas Üniversitesi, Kırgızistan (2004)
- Eskişehir Osmangazi Üniversitesi, Türkiye (2005)
- Koç Üniversitesi, Türkiye (2006)
- Trakya Üniversitesi, Türkiye (2007)
- Azerbaycan Milli İlimler Akademisi (2012)

BURLAR, ÖDÜLLER, MADALYA VE NİŞANLAR

- Rockefeller Vakfı Araştırma Bursu, Harvard Üniversitesi (1956)
- İslam Tarihi Sanat ve Kültür Araştırma Merkezi (IRCICA) Ödülü, İslam Konferansı Örgütü (1986)
- T. C. Dışişleri Bakanlığı Yüksek Hizmet Madalyası ve Diploması (1991)
- Prof. Dr. Mustafa Parlar Eğitim ve Araştırma Vakfı Ödülü, ODTÜ (1992)
- Osmanlı İmparatorluğu Toplum ve Ekonomi (İstanbul: Eren, 1993) eseriyle Sedat Simavi Vakfı Sosyal Bilimlerde En İyi Çalışma Ödülü, İstanbul (1993)
- Titulesco Yüksek Hizmet Madalyası, Romanya Büyükelçiliği, Ankara (1995)
- İstanbul Üniversitesi Türkiyat Enstitüsü Ödülü (1998)
- Balıkesir Üniversitesi Şükran Plaketi (1999)
- Türk Kültürüne Hizmet Vakfı Şükran Ödülü (2000)
- Macaristan Cumhurbaşkanlığı Liyakat Nişanı (2002)
- T. C. Kültür Bakanlığı Kültür ve Sanat Büyük Ödülü (2002)
- Türkiye Yazarlar Birliği, Şükran Beratı (2003)
- Milli Savunma Bakanlığı Plaketi (2003)
- Üsküdar Belediyesi Plaketi (2003)
- Ankara Üniversitesi Şükran Plaketi (2003)
- Bursa Kültür Sanat ve Turizm Vakfı, Bursa Ulusal Kültür Yaşamına Katkı Ödülü (2004)
- T. C. Cumhurbaşkanlığı Kültür ve Sanat Büyük Ödülü (2004)
- Türk İdareciler Derneği (2008)

KAYNAKLAR

- Arı, Bülent, “Halil İnalıcık’ın Keşifleri ve İki Örnek: Bafeus/Koyunhisar ve Pelekanon Muharebeleri”, Tarihte 4 Sima, Halil İnalıcık, İlber Ortaylı, Halil Sahillioğlu, Mehmet Genç, 27-28 Mayıs 2005, İstanbul, Kültür AŞ, 2006.
- Arı, Bülent, “Halil İnalıcık ve Osmanlı Hukuku Araştırmaları”, Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi, 5 (2005), s. 791-803.
- Arı, Bülent, “Türk-İslam-Osmanlı Şehirciliği ve Halil İnalıcık’ın Çalışmaları”, Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi, 6 (2005), 27-56.
- Arı, Bülent-Selim Aslantaş, “Tarih Öğretiminde Tek Kişilik Akademi: Halil İnalıcık”, Türk Yurdu, 175 (2002), s. 56-60.
- Boyd, K (ed), Encyclopaedia of Historians and Historical Writing, 2 vols. London: Fitzroy, 1999.
- Çaykara, Emine, Tarihçilerin Kutbu “Halil İnalıcık Kitabı”, İstanbul: İş Bankası Yayınları, 2005.
- Ergenç, Özer, “Halil İnalıcık Neden ‘Büyük’”, Doğu Batı, 12 (2000), s. 121-141.
- İnalıcık, Halil, “The Shaykh’s Story Told By Himself”, Paths to the Middle East, ed. Thomas Naff, Albany: State University of New York, 1993.
- Şakiroğlu, Mahmut, “Halil İnalıcık Bibliyografyası”, Tarihçilerin Kutbu içinde, s. 523-560.